

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ А.С. МАКАРЕНКА
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ, ПРАВА
ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КАФЕДРА ІСТОРІЇ УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ АРХЕОЛОГІЇ НАН УКРАЇНИ
СПІЛКА АРХЕОЛОГІВ УКРАЇНИ
БАТУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ШОТА РУСТАВЕЛІ (ГРУЗІЯ)

**IV Всеукраїнська науково-практична конференція
з міжнародною участю
«АРХЕОЛОГІЯ ПІВНІЧНО-СХІДНОЇ УКРАЇНИ:
ЗДОБУТКИ, СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ»**

МАТЕРІАЛИ

IV Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю

27 квітня 2023 р.

Суми – 2023

УДК 902(477.52/.54)(06)

I-90

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка
(протокол № 11 від 29 травня 2023 р.)*

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

- В.О. Оліцький*, кандидат історичних наук, виконуючий обов'язки завідувача кафедри історії України Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка (голова);
- Ю.В. Подрез*, кандидат історичних наук, доцент, директор навчально-наукового інституту історії, права та міжнародних відносин, доцент кафедри історії України Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка;
- В.В. Турков*, кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії України Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка;
- Є.М. Осадчий*, кандидат історичних наук, старший викладач кафедри історії України Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка
- Ю.В. Тарабан*, доктор філософії, старший викладач кафедри історії України Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка
- Д.В. Кудінов*, доктор історичних наук, професор кафедри історії України Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка
- Є.Ю. Ювко*, викладач кафедри історії України Сумського державного педагогічного університету імені А.С. Макаренка

I-90 Археологія Північно-Східної України: здобутки, сучасний стан та перспективи: матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (Суми, 27 квітня 2023 р.). – Суми : СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2023. – 154 с.

Збірник містить доповіді та повідомлення учасників IV Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «Археологія Північно- Східної України: здобутки, сучасний стан та перспективи». Розрахований на викладачів вищих і середніх навчальних закладів, науковців, аспірантів, студентів, усіх, хто цікавиться історією.

Матеріали подані в авторській редакції. Автори несуть відповідальність за точність наведених фактів, цитат, власних імен, географічних назв, посилань на джерела тощо. Редколегія може не поділяти погляди авторів публікацій.

УДК 902(477.52/.54)(06)

© Колектив авторів, 2023

© СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2023

ЗМІСТ

Аксьонов Віктор Степанович НОВІ ПОХОВАННЯ У ЯМАХ З ПІДБОСМ РАННЬОСЕРЕДНЬОВІЧНОГО ВЕРХНЬО-САЛТІВСЬКОГО КАТАКОМБНОГО МОГИЛЬНИКА.....	6
Бабенко Леонід Іванович ДВА АКІНАКА У ПАНОПЛІІ СКИФСЬКОГО ВОЇНА	11
Базарний Владислав Юрійович ВІЙСЬКОВА КАР'ЄРА ПАВЛА СКОРОПАДСЬКОГО (1893 – 1916 РР.)	20
Бондар Вікторія Олексіївна ДИСК ІЗ НЕБРИ – ТАЄМНИЦЯ З МИНУЛОГО	23
Гірна Наталія Мирославівна СТИЛЬ ВАСИЛЯ НАГІРНОГО В АРХІТЕКТУРІ ТА ГРОМАДСЬКОМУ ЖИТТІ.....	26
Дубяга Андрій Павлович ОБРЯДОВІСТЬ ПОХОВАНЬ ЗІ ЗБРОСЮ ДОНЕЦЬКО-ДОНСЬКОЇ КАТАКОМБНОЇ КУЛЬТУРИ	31
Дяченко Дмитро Геннадійович НОВА ЗНАХІДКА МЕТАЛЕВОГО ЗООМОРФНОГО ПОТИЛИЧА ПЛІТІ З МОГИЛЬНИКА ОСТРІВ У ПОРОССІ	35
Зимовець Роман Віталійович Окатенко Віталій Миколайович ПОЯСНИЙ ГАЧОК З ЧЕРКАСЬКОГО БИШКИНУ: УНІКАЛЬНИЙ АРТЕФАКТ СКИФСЬКОГО ЧАСУ З БАСЕЙНУ СІВЕРСЬКОГО ДІНЦЯ.....	40
Квітковський Віктор Ігорович ДОСЛІДЖЕННЯ ПАМ'ЯТОК ЗОЛОТООРДИНСЬКОГО ЧАСУ НА ХАРКІВЩИНІ	50
Коцур Тетяна Андріївна ДАВНЬОРУСЬКІ ГОРОДИЩА НА ТЕРИТОРІЇ МІСТА КОРОСТЕНЬ	54
Кудінов Дмитро Валерійович ЕСКІЗИ ГЕРБІВ ДЛЯ СУМСЬКОГО ПОЛКУ ЙОГАННА БЕКЕНШТЕЙНА.	59
Кулик Аліна Андріївна АРХЕОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЗНАХІДКИ НА ТЕРИТОРІЇ М.КОНОТОП ТА КОНОТОПСЬКОГО РАЙОНУ ПЕРІОДУ КАМ'ЯНОЇ ДОБИ ТА БРОНЗИ.....	65
Nikitenko I.S. Stepanchuk V.N. PROVENANCE OF NON-FLINT ARTIFACTS FROM THE UPPER LAYER OF MIRA SITE: ADDITIONAL FINDINGS	68
Оліцький В'ячеслав Олександрович КРИМІНАЛЬНЕ ПЕРЕСЛІДУВАННЯ М.О. МАКАРЕНКА	70
Парфило Богдан Сергійович КЕРАМІКА БІЛЬСЬКОГО ГОРОДИЩА.....	73
Петрова Світлана Вікторівна АСПЕКТИ АРХЕОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЕННЯ НА ГОРОДИЩІ В СЕЛІ БОГОЛЮБОВЕ: ПОСЕЛЕННЯ ПЕРІОДУ КИЇВСЬКОЇ РУСІ ЯК ДЖЕРЕЛО ІСТОРІЇ СУМЩИНИ	76

Півень Максим Максимович ДОСЛІДЖЕННЯ АНТИКІТЕРСЬКОГО КОРАБЛЯ ТА ЇХ СТАН НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ	79
Покутній Іван Іванович ОСНОВНІ ПРИЧИНИ РОЗВИТКУ ГОНЧАРНОЇ СПРАВИ В СЕЛІ МЕЖИРІЧ НА СУМЩИНІ (КІНЕЦЬ XVII – ПОЧАТОК XX СТ.)	81
Сніжко Ірина Анатоліївна ЄДИНИМ ДОЦІЛЬНИМ ЗАВДАННЯМ БУЛО ЗБЕРЕГТИ ВЦІЛІЛІ МАТЕРІАЛИ» І. Ф. ЛЕВИЦЬКИЙ У 1941-43 РР.	84
Ступак Дмитро Вікторович Ступак Аліна Віталіївна ОРНАМЕНТОВАНІ ВИРОБИ З КІСТКИ ТА РОГУ МЕЗОЛІТУ – НЕОЛІТУ БАСЕЙНУ ДЕСНИ	91
Сугоняко Діана Русланівна ОСОБОВІ СПРАВИ СПІВРОБІТНИКІВ МІНІСТЕРСТВА НАРОДНОГО ГОСПОДАРСТВА УНР: СФРАГІСТИЧНІ ДЖЕРЕЛА (За матеріалами Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України).....	96
Тихонов Євгеній Олександрович Желдак Дар'я Романівна ДИТЯЧІ ТА ЮНАЦЬКІ РОКИ С. ПЕТЛЮРИ (1879-1917 РР.)	102
Турков Володимир Вікторович РЕПРЕСІЇ ПРОТИ ПОЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ В РОКИ «ВЕЛИКОГО ТЕРОРУ»: ТРАГІЧНА ДОЛЯ Я.Д. САУЛЕВИЧА (1897 – 1937 РР.).....	105
Фрунт Олена Сергіївна ХРОНОЛОГІЯ МЕТАЛЕВИХ НАВЕРШЬ З ПОСУЛЬСЬКИХ ПАМ'ЯТОК СКІФСЬКОГО ЧАСУ	108
Цибка Веніамін Іванович МАТЕРІАЛИ ДО РОДОВОДУ ОДНОГО З ВЧИТЕЛІВ ГОГОЛЯ ІВАНА ГРИГОРОВИЧА КУЛЬЖИНСЬКОГО	115
Ціватий В'ячеслав Григорович ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА МОДЕРНОЇ АРХЕОЛОГІЇ: УКРАЇНСЬКИЙ І ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД (МІЖНАРОДНІ ТА ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ДИСКУРСИ ІННОВАЦІЙНИХ ПІДХОДІВ).....	125
Чабанова Дар'я Сергіївна НЕОЛІТИЧНІ ПАМ'ЯТКИ БІЛЯ УСТЯ РІЧОК ЕСМАНЬ І РЕТЬ	133
Шеремет Олександр Романович АРХЕОЛОГІЧНИЙ КОМПЛЕКС МНОГИНСЬКЕ ГОРОДИЩЕ (ПОЛТАВСЬКА ОБЛАСТЬ)	136
Шкумат Іван Віталійович ПРО ПИТАННЯ ПОХІДНОГО КОЗАЦЬКОГО СПОРЯДЖЕННЯ СЕРЕДИНИ XVII СТОЛІТТЯ В ІСТОРІОГРАФІЇ	140
Ювко Єгор Юрійович ВІДОМОСТІ ПРО ГЕНОЦИДНУ ПОЛІТИКУ БІЛЬШОВИКІВ ПІД ЧАС ГОЛОДО- МОРУ 1932-1933 РР. ПРОТИ ДИТИНСТВА НА ПРИКЛАДІ ІНФОРМАЦІЇ ПРО СТАН МАТЕРІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДИТЯЧИХ БУДИНКІВ, ВІДВІДУВАННЯ ШКІЛ ТА ЇХ МАТЕРІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У СУМСЬКІЙ ОБЛАСТІ	144

2) можливість стабільного ринку збуту продукції, яким виступали не тільки навколишні села, але і такі центри, як Лебедин та Суми, розташовані поруч, а також стабільні закупки гончарної продукції армією;

3) наявність меценатської підтримки, зокрема графською сім'єю Капніст.

Література

1. Пуголовок Ю., Котенко В., Єфанова С. Обробка кераміки в польових і камеральних умовах (методичні рекомендації) – Опішне: Українське Народознавство, 2017. 40 с.
2. Сорока М. Ф. *Межиріч*. Історія міст і сіл Української РСР. Сумська область. (ред. Тронько П. Т.), Київ. 1973. 369-379 с.
3. Ключова В. Г., Метка Л. О. *Межиріч*. Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. – К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2018. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-65509>
1. 4.Подвезько А. Народні промисли: межиріцьке гончарство, 2019. – Режим доступу: <https://artmuseum.lebedyn.org/narodni-promysly-mezhyrytske-goncharstvo/>
2. 5.Гавецька кераміка. Чорніша за дим. 2019. – Режим доступу: <https://ukrainer.net/gavaretska-keramika/>

Сніжко Ірина Анатоліївна

кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри історії та мовознавства
Український державний університет
залізничного транспорту

«ЄДИНИМ ДОЦІЛЬНИМ ЗАВДАННЯМ БУЛО ЗБЕРЕГТИ ВЦІЛЛІ МАТЕРІАЛИ» - І. Ф. ЛЕВИЦЬКИЙ У 1941-43 РР.

Життя і професійна діяльність відомого українського археолога та музейника І. Ф. Левицького (рис. 1) поділяється на два великі періоди: житомирський (волинський) та харківський. Перший достатньо повно висвітлений в наукових публікаціях [8, с. 66-67, 150, 153; 2, с. 188-189; 7, с. 187-

188]. Інформації про харківський період також багато [5, с 276-277; 1, с. 6-12]. Майже 20 років - з березня 1932 р. до травня 1951 р. Іван Федорович працював у Харківському історичному музеї, в архіві якого досі зберігається його особова справа [3, с. 205]. Вона містить дуже цікавий документ – «Автобіографію» (рис. 2), датовану 23 грудня 1943 р. [40, с. 48-57]. Крім офіційної, в ній є інформація особистого характеру, що є дуже цінною, оскільки ми знаємо І. Ф. Левицького як науковця та майже не знаємо його як людину. Період війни та окупації Харкова 1941-43 рр., мабуть, найтяжчий в його житті, детально описаний в «Автобіографії», проте він лише натякнув на особисту втрату. Додаткові розвідки дозволили пролити світло на цю родинну трагедію.

Німецька окупація Харкова розпочалась 24 жовтня 1941 р. Після евакуації, невдалої і трагічної, частини музейних експонатів до Уфи, І. Ф. Левицький залишився на посаді заступника директора музею. В «Автобіографії» він зазначив, що його призначення, завдання та форма легального існування були відповідно узгоджені. Спочатку головним було запобігти можливості пограбування музейних зібрань, забезпечити протипожежну безпеку. Але німці зацікавились музеєм раніше, ніж вдалося заховати залишені цінності. Почався грабунок, зупинити який вдалося лише звернувшись до міської управи наприкінці 1941 р. Про цей час І. Ф. Левицький писав, що єдиним доцільним завданням для нього було зберегти вцілілі матеріали.

На початку 1942 р. чотири харківські музеї, включно з історичним, були об'єднані в Музей Слобожанщини, директором якого призначили О. Рудинського, біолога за фахом. І. Ф. Левицький писав, що його легальне перебування у Харкові та робота в музеї виявились неможливими. Він перебрався до родини, яка мешкала у селищі Безлюдівка, що межує з Харковом на півдні. Іван Федорович багато років хворів на туберкульоз, тож спочатку ухилявся від роботи та звинувачень у саботажі, виправдовуючись поганим самопочуттям. До музею навідувався кілька разів на місяць, щоб дізнатися про стан фондів колишнього історичного музею. Коли ж його спробували залучити до створення виставки «Геть комунізм», написав заяву про звільнення,

погодившись надавати консультації з археології на договірних засадах. У Безлюдівці займався городом, рибалив, оскільки прогудуватись можна було лише в такий спосіб.

Влітку 1942 р. з ініціативи VII відділу постійної німецької комендатури, у підпорядкування якої перейшов музей, розпочалося створення «Археологічної виставки». Загальне керівництво роботами здійснював археолог за фахом оберлейтенант Отто Мюллер,. Він приїхав до І. Ф. Левицького у Безлюдівку з вимогою повернутися до Харкова і взяти участь у створенні експозиції, погрожуючи розцінювати відмову як відкритий саботаж. Іван Федорович змушений був погодитись ще і через те, що унікальна вирізка з культурного шару Гінцівської стоянки була пошкоджена при транспортуванні до місця виставки. Знахідка ще не була опублікована, і І. Ф. Левицький не міг допустити її остаточного руйнування. Виставка була відкрита 1 листопада 1942 р., заради справедливості варто зазначити, що це дійсно був масштабний проект. Напередодні відступу на початку 1943 р. частину найбільш цінних експонатів було вивезено до Німеччини, у будинку, де розміщувалась виставка, сталася пожежа.

І. Ф. Левицький був у музеї в лютому 1943 р., після першого звільнення Харкова. Але ні тоді, ні в серпні 1943 р. після остаточного визволення міста, Іван Федорович не повернувся до роботи в музеї, зазначивши в «Автобіографії», що для нього не знайшлось місця. Ситуація змінилась після того, як згідно з постановою РНК УРСР «Про поновлення роботи історичного музею в м. Харкові» було розпочато відбудову закладу – 6 жовтня 1943 р. І. Ф. Левицький повернувся до музею і був поновлений на посаді завідувача відділом первіснообщинного ладу [1, с. 9]. Тож написання «Автобіографії», скоріш за все, було пов'язане саме із необхідністю формування його особової справи. На останніх її сторінках відчувається гіркий емоційний присмак, появу якого можна зрозуміти завдяки знайденій інформації щодо сина Івана Федоровича – Романа.

Роман Левицький (рис. 3) народився у 1925 р. в Житомирі. З жовтня 1941 р. до лютого 1943 р. родина перебувала на окупованій території, після першого звільнення Харкова в березні 1943 р. Роман вступив до лав Червоної Армії. В складі 184-го гвардійського стрілецького полку 62-ї гвардійської стрілецької дивізії брав участь у боях на південь від Харкова. У липні 1943 р. він був поранений, але залишився у строю, був нагороджений медаллю «За відвагу» та призначений командиром відділення. Відзначився під час битви за Дніпро в районі с. Мишуричів Ріг Дніпропетровської області: змінив командира роти і підняв її в атаку. Під час наступних боїв, за одними даними, помер від отриманих поранень 18 жовтня 1943 р, за іншими - зник безвісти. Указом Президії Верховної Ради СРСР від 22 лютого 1944 р. за мужність, відвагу і героїзм, виявлені в боротьбі з німецько-фашистськими загарбниками, гвардії сержанту Левицькому Роману Івановичу присвоєно звання Героя Радянського Союзу [6].

Виявилось, що за скупим словосполученням «особиста втрата» ховається справжня сімейна трагедія – загибель сина, якому на момент смерті було лише 18 років. «Автобіографію» Іван Федорович писав 23 грудня 1943 р., під свіжими враженнями від трагічної звістки, яка могла надійти до родини через певний час після загибелі Романа. А до засвідчення визнання бойових заслуг сина, що можливо трохи заспокоїло батькову душу, було ще два місяці. Пам'ять Романа Левицького увічнена в смт. Безлюдівка: на його честь названо вулицю та встановлено погруддя (рис. 4).

Повертаючись до діяльності І. Ф. Левицького у воєнний час, варто зазначити, що після поновлення на роботі в музеї він із колегами багато часу приділяв рятуванню колекцій на місці спаленої археологічної виставки. Ця робота тривала до 1945 р.: було складено реєстр вцілілих музейних предметів, проведено їх систематизацію, опис та часткову атрибуцію.

Трагічні події воєнного лихоліття підірвали і без того не надто міцне здоров'я І. Ф. Левицького. До 1951 р. він лишався співробітником історичного музею, присвятивши останні роки життя археологічним дослідженням.

Література

1. Бабенко Л. І. Короткий нарис історії відділу археології Харківського історичного музею. *Відділ археології Харківського історичного музею (1991-2010): бібліографічний покажчик* / укл.: В. С. Аксьонов, Л. І. Бабенко. Харків: Мачулін, 2011. С. 5-16.
2. Павленко С. В. Овруцький повітовий музей та науково-археологічна комісія (початок 20-х років ХХ ст.). *Археологія і давня історія України*. 2017. Вип. 4 (25). С. 183-194.
3. Панченко А. В. Харківський Державний історико-краєзнавчий музей у 1943-1945 роках за матеріалами архіву музею. *Двадцять восьми Сумцовські читання: збірник матеріалів наукової конференції «Музей у глобальному світі: інновації та збереження традицій», присвяченої 100-річчю від дня смерті М. Ф. Сумцова* / ред. О. М. Сошнікова та ін. Харків: Майдан, 2022. С. 205-215.
4. Прикази по музею с №1 по №38. Архів Комунального закладу «Харківський історичний музей імені М. Ф. Сумцова», Ф № Р. Оп. Спр. 1. Арк. 48-57.
5. Рибальченко Л. Л. І. Ф. Левицький — дослідник найдавнішого минулого України. *Історичне краєзнавство і культура: VIII Всеукраїнська наукова конференція* / ред. П. Т. Тронько та ін. Київ; Харків: Рідний край, 1997. Ч. II. С. 274-277.
6. Слідзюк П. С., Родічева О. В. Левицький Роман Іванович. *Енциклопедія Сучасної України*. URL: <https://esu.com.ua/article-53807> (дата звернення 16.04.2023).
7. Цеунов І. Палеолітичні студії І. Ф. Левицького (1896-1952 рр.). *Спадщина Григорія Квітки-Основ'яненка в оцінках сучасників. Матеріали III Всеукраїнської наукової конференції «Теоретичні та прикладні аспекти біографістики» (до 240-річчя від дня народження Г. Ф. Квітки-Основ'яненка)*. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2019. С. 184-201.
8. Яненко А. Історія музейної археології УСРР (1919–1934). Київ: Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник, 2016. 368 с.

Підписи до рисунків

- Рис. 1. Іван Федорович Левицький.
- Рис. 2. Перша сторінка Автобіографії І. Ф. Левицького.
- Рис. 3. Роман Левицький, 1943 рік.
- Рис. 4. Погруддя Р. Левицького, встановлене в смт. Безлюдівка.

Рис.1

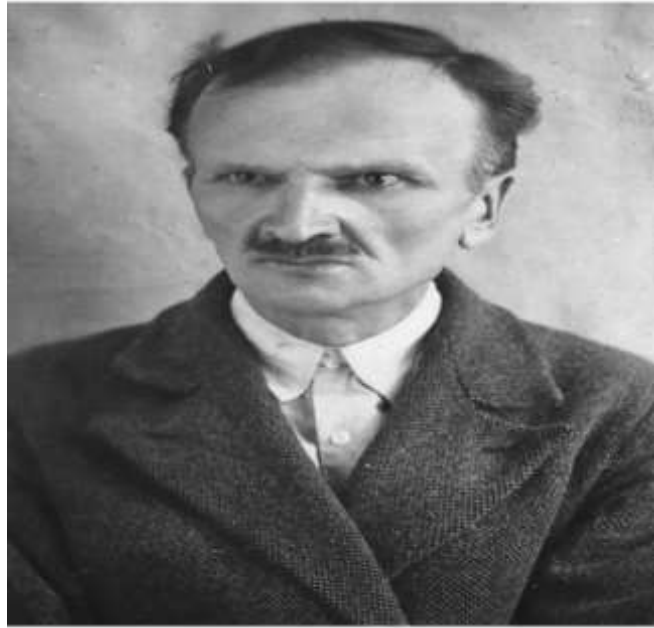

Рис. 2

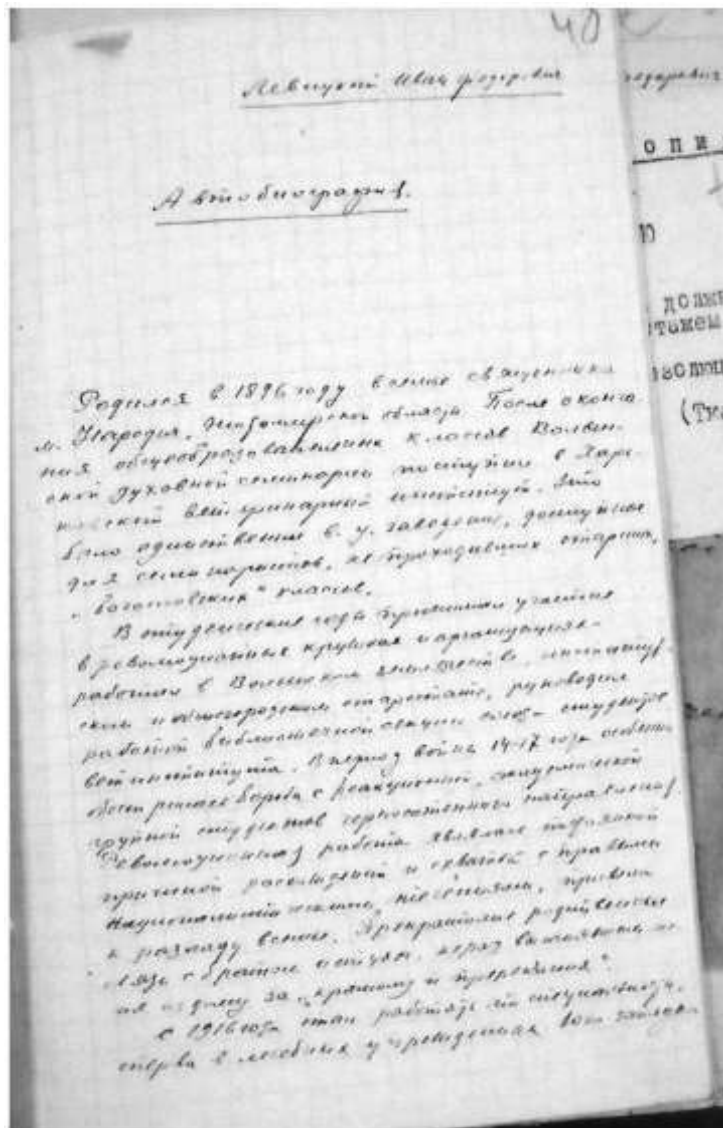

Рис. 3

Рис.4

Наукове видання

**АРХЕОЛОГІЯ ПІВНІЧНО-СХІДНОЇ УКРАЇНИ:
ЗДОБУТКИ, СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

МАТЕРІАЛИ

IV Всеукраїнської науково-практичної
конференції з міжнародною участю
27 квітня 2023 р.

Відповідальний за випуск *О.Ю. Кудріна*
Комп'ютерна верстка *В.А. Замошнікова*

Підписано до друку 29.05.2023 р.
Формат 60×84/16. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсетний. Друк офсетний. Ум. друк. арк. 8,95.
Ум. фарб.-відб. 8,95. Обл.-вид. арк 6,79.
Тираж 100 пр. Вид №20.

Суми: СумДПУ імені А.С. Макаренка
40002. м.Суми, вул. Роменська, 87
Свідоцтво ДК № 231 від 02.11.2000 р.